

агротехніки та екологічні умови. Для утворення бульбочок потрібна вологість ґрунту до 60% від повної вологоємності, він має бути пухким, температура — до 24°C, а для сої — до 30°C, рН — до 5–6. Ефективній азотфіксації сприяє оптимум фосфорного та калійного живлення, наявність мікроелементів — молібдену, міді.

Бажано звернути увагу й на те, що процес формування бактероїдів ініціюється сигнальними молекулами ліпо-олігосахаридної природи NOD-факторами, які синтезуються ризобіями у відповідь на певні види флавоноїдів, що виділяються кореневими системами бобових рослин. Адже саме флавоноїди активують у ризобій гени вірулентності, а саме — *nod*-гени (їх відомо понад 59).

Бактеріальні гени, що контролюють утворення бульбочок — це *nod*-гени, тоді як гени рослинної клітини — NOD-гени. У природних біогеоценозах головна роль у постачанні рослин азотом належить, крім бобових, олігонітрофільним азотфіксаторам, унаслідок розпаду яких збільшується його вміст у ґрунті.

Рецензована праця є першим у вітчизняній науковій літературі енциклопедичним виданням, що виходить далеко за межі монографії. Автори

зуміли узагальнити і подати найсучасніші світові наукові системні знання в галузі агробіології ризосфери та мікоризи рослин, проаналізувати закономірності формування й функціонування взаємозв'язків у системі ґрунт — мікроорганізм — рослина. Ризосфера розглядається як інформативно консорційна одиниця агро- та антропогенних систем, функціонування якої визначає екологічну цінність рослинних організмів, розкриває можливість підвищення їхньої продуктивності за умови збереження гомеостазу ґрунтів і значного зниження екологічних ризиків.

Монографія може бути використана в науковій роботі та практиці широкого кола спеціалістів у галузі аграрного сектору та при підготовці фахівців сільськогосподарського, екологічного та біологічного профілів у вищих навчальних закладах України.

М.М. Мусієнко,
академік НААН,
доктор біологічних наук
Л.М. Бацманова,
кандидат біологічних наук
Київський національний
університет
імені Тараса Шевченка

КЛІМАТ. ЕКОНОМІКА. ЛЮДИНА

Наукова праця доктора економічних наук, професора, академіка НААН **Б.Я. Панасюка «Клімат. Економіка. Людина»** (К.: Тов «В-во «Аспект-Поліграф», 2015. — 356 с.) є помітним науковим доробком у сфері розуміння тисячолітніх процесів зміни кліматичної системи планети Земля, їх впливу на людину та економіку.

У 11-ти розділах, складених за принципом диференційованого підходу до висвітлення теми як єдиного цілого, автор із застосуванням філософського та аналітичного підходів показав багатогранно і комплексно всі компоненти, за допомогою яких можна чітко уявити функціонування Всесвіту, існування людини і живої речовини, сучасні природні процеси на планеті Земля, історичні аспекти кліматичних змін та їх вплив на людину й економіку. У кожному розділі відчувається власне авторське розуміння невідомого, «таємниці таємниць» — появи людини і її призначення на Землі, новітніх природних процесів тощо. Такий підхід є цікавим і з позиції космології, кліматології, екологічної науки, її законів та інших природничих наук щодо пізнання навколишнього середовища, історії його існування й розвитку.

Роботу виконано на високому науково-дослідному рівні, використано сучасну методологію та численні приклади для підтвердження теоретичних положень, опрацьовано значний обсяг наукового матеріалу вітчизняних і зарубіжних учених, в якому відображено сучасну зарубіжну і вітчизняну наукову думку з досліджуваних питань.

Монографія може бути корисною для пізнання новітніх природних явищ, зокрема змін клімату, розроблення загальнопланетарної стратегії існування і розвитку нашої планети, людської цивілізації та ін. Вона зацікавить широке коло читачів — фахівців екологів та економістів за спеціальністю природокористування, які займаються питаннями використання й охорони природних ресурсів, учених, викладачів і студентів вищих навчальних закладів різних профілів, усіх тих, хто цікавиться цією проблематикою.

О.І. Фурдичко, академік НААН,
доктор економічних
і сільськогосподарських наук
Інститут агроекології
і природокористування НААН